

NICOLAE BABUTS:
*THE DYNAMICS OF THE
 METAPHORIC FIELDS. A COGNITIVE
 VIEW OF LITERATURE*

Newark, University of Delaware Press
 London and Toronto, Associated
 University Press, 1992, s. 180.

N. Babuts formułuje w swej książce teorię znaczenia oraz model strategii interpretacyjnych tekstu w kontekście epistemologii i lingwistyki kognitywnej. Całość rozważań zawarta jest w czterech częściach, poprzedzonych „Wprowadzeniem” i zamkniętych „Glossariuszem”. W pierwszej części autor omawia problematykę tworzenia i odtwarzania tekstu w perspektywie historycznej i dokonuje rekonstrukcji tej problematyki na gruncie kognitywizmu. W części drugiej, w ramach proponowanej rekonstrukcji, rozwinęta jest koncepcja modelu pamięci, opartego o zakładaną współzależność psychicznych zasad funkcjonowania pamięci oraz czynników językowych. W trzeciej części swych rozważań N. Babuts formułuje kognitywną teorię znaczenia i pola metaforycznego. Część czwarta poświęcona jest strategiom interpretacyjnym tekstu, warunkowanym przez zespół czynników pamięciowych i językowych.

W zespole pojęć teoretycznych, którymi posługuje się N. Babuts, najważniejszą funkcję pełnią: pole metaforyczne, znaczenie i wzorzec dynamiczny. Pole metaforyczne określa autor jako przestrzeń pamięciową, funkcjonalnie zorganizowaną w relacji do aktów tworzenia i odtwarzania tekstu. W polu metaforycznym zawarte są wzorce pamięciowe, ukształtowane przez sygnały językowe, percepcyjne, kulturowe i materialne. Sygnały te, pierwotnie w postaci sekwencji, wzorcują struktury, podlegające transformacjom tak ze względu na własności

składników, jak i relacje między nimi. Proces transformacji ustrukturuowanych wzorców pamięciowych może być inicjowany przez sygnały językowe, wymuszające zmianę ukształtowanego wcześniej pola metaforycznego. W ten sposób dochodzi do kreacji znaczenia przez twórcę. W akcie odbioru zakodowanego procesu transformacji odbywa się analogiczne zdarzenie poznawcze. Znaczenie jest zatem, zdaniem autora, efektem konwergencji wzorców lingwistycznych i percepcyjnych, współdziałających z procesami neuronowymi w mózgu. Przestrzeń, w której znaczenie jest wytwarzane, to przestrzeń ludzkiej świadomości. Nie jest ono generowane z wewnątrz dyskursu. Sam dyskurs, twierdzi N. Babuts, jest determinowany przez ludzkie potrzeby, ukształtowane zespołem czynników pochodzących z natury i kultury. Jednostkami znaczenia są dynamiczne wzorce, reprezentujące wizualną, słuchową, dotykową, smakową i węchową organizację stanów percepcji, odpowiadających tzw. percepcyjnej składni świata. Różnorodne wzorce dynamiczne są identyfikowane w polach metaforycznych, które odbijają składniki i dominantę doświadczenia. Same pola są ukształtowane w harmonii z ogólnym, pamięciowym światopoglądem. Pomiedzy poszczególnymi polami metaforycznymi zachodzić mogą różnorodne związki, np. połączenie lingwistycznego wzorca osi przestrzeni z percepcyjnymi wzorcami przedmiotów, zawartymi w polu odwzorowującym ich układ w relacjach przyczynowo-skutkowych, połączenie wzorców wizualnych z wzorcami ruchu w równoczesnym odniesieniu do rzeczy poruszających się i nieruchomych ze względu na analogię ich kształtu, oddzielenie wzorców funkcji w odniesieniu do dwóch przeciwstawnie nacechowanych pod względem barwy, zaś iden-

cznych pod względem kształtu, danych w dyskursie wzorców rzeczy. Poszczególne pola metaforyczne i ich związki nie stanowią obiektywizacji świata zewnętrznego, lecz są w stosunku do niego strategicznie paralelne. Pola stanowią zakodowany model świata, konstruowany tak, aby zachowana została w świadomości jego tożsamość.

Konsekwencję przytoczonych założeń badawczych stanowi w koncepcji N. Babutsa definicja tekstu i jego interpretacji. Każdy tekst jest układem sekwencji wzorców lingwistycznych, charakteryzujących się dynamiką w relacji do ludzkiej pamięci i rzeczywistości obiektywnej. Strategie interpretacyjne tekstu polegają na odtwarzaniu i transformacji w świadomości odbiorcy pól metaforycznych, w kierunku inicjowanym przez tekst. Odtwarzanie tekstu, będące funkcjonalną aktualizacją procesu tworzenia tekstu, nie jest równoznaczne z całkowitą identyfikacją sekwencji wzorców zakodowanych przez twórcę. Zachodzić może bowiem istotna, podmiotowa różnica w ukształtowaniu pól metaforycznych i ich połączeń, wynikająca z dynamiki percepcji, zasobów czynnej pamięci oraz odpowiedniego rezonansu znaczeniowego względem konkretnych sygnałów dźwiękowych lub graficznych. W swej koncepcji tekstu N. Babuts odwołuje się do założeń kognitywizmu, w świetle którego rzeczywistość odniesienia wzorców lingwistycznych rozszczepia się na dwa komponenty: materialną tożsamość rzeczy samych w sobie oraz ich symboliczną tożsamość, z którą mamy do czynienia w strukturach percepcyjnych i pamięciowych. Założenia te implikują w rozważaniach N. Babutsa pogląd, iż rozumienie tekstu dokonuje się w jednostkach znaczenia, równoległe i zwrotnie odnoszonych do rzeczywistości pozajęzykowej, percepcyjnej i pamięciowej. Dynamiczne wzorce tekstowe charakteryzują się ponadto strategiczną korespondencją do

symbolicznego wizerunku rzeczywistości w pamięci indywiduum oraz do aktów orientacji podmiotu względem obiektywnej prezentacji rzeczy. Hipoteza dwojakiej przestrzeni referencjalnej (przedmiotowej i podmiotowej) dla dynamicznych wzorców tekstowych jest niezbędna, twierdzi autor, zarówno jako składnik adekwatnej teorii tekstu, jak też adekwatnej teorii procesów poznawczych, prowadzących do kreacji znaczeń i ich re-kreacji. Hipoteza ta pozwala także relatywizować pola metaforyczne do konkretnych doświadczeń intersubiektywnych (kulturowych, etnicznych, religijnych), jak również doświadczeń subiektywnych, decydująco ważnych dla uchwycenia znaczeniowej głębi tekstu oraz procesów selekcji znaczeń.

Argumentując pozytywnie koncepcję dynamiki pola metaforycznego, N. Babuts przeciwstawia się w rozważaniach badaniom formalistycznym i lingwistycznym, wyrosłym na gruncie gramatyki struktur frazowych i gramatyki generatywno-transformacyjnej, a także koncepcjom semiotycznym, opartym na hipotezie jednokierunkowej referencjalności języka. Zdaniem N. Babutsa, tekst nie może być ujmowany jako autonomiczny przedmiot badań, gdyż założenie takie jest fałszywe epistemologicznie. Tekst nie może być również badany jako zbiór transformacji powierzchniowych, generowanych z wzorców składni głębokiej, gdyż obszar lingwistycznej kompetencji i performancji nie jest izolowany w świadomości, lecz podlega konwergencji ze składnią percepcyjną i zmieniającym się układem symbolicznych odwzorowań rzeczywistości pozajęzykowej. Prowadzonej przez N. Babutsa polemice brakuje jednak dostatecznej konkretności dowodowej oraz odwołań do badań w dziedzinie kognitywizmu, wnoszących dodatkową argumentację na rzecz proponowanej w *Dynamice pola metaforycznego* teorii tekstu. W zakresie problematyki podejmowanej przez autora

znajdują się bowiem prace należące do nurtu gramatyki zmian (H. Paul), gramatyki prototypów i baz kognitywnych (A. Wierzbicka, R. Langacker), a przede wszystkim gramatyki lokalistycznej (J. Peitot), na gruncie której sformułowane zostały szczegółowe hipotezy dotyczące relacji umysł-język-rzeczywistość. W rozważaniach N. Babutsa, stanowiących kontynuację i rozszerzenie poznawczej teorii pola K. Lewina, jednoznaczności założeń nie towarzyszą równie jednoznaczne określenia definicyjne poszczególnych składników proponowanej teorii. Bardzo interesująca koncepcja pól metaforycznych oraz kreacji, re-kreacji i transformacji znaczenia nie jest dostatecznie ugruntowana ani w wyznacznikach tekstowych, ani też w wyznacznikach procesów świadomości, powyżej progu neuronowych interakcji. Zakładając jednak, że precyzja definicji i dołączenie adekwatnych procedur konkretyzacji jest jedynie stopniem uszczegółowienia teorii, należy podkreślić, że N. Babuts podjął się bardzo ważnego zadania integracji badań w dziedzinie neurolingwistyki, lingwistyki tekstu, kognitywnej teorii struktur percepcyjnych i aksjologii. Jest to kolejny krok ku przełamaniu w nauce o literaturze paradygmatu redukcjonistycznego na rzecz typowych dla kognitywizmu badań holistycznych.

Joanna Ślósarska

DORRIT COHN:

LA TRANSPARENCE INTÉRIEURE MODES DE REPRÉSENTATION DE LA VIE PSYCHIQUE DANS LE ROMAN

Traduit de l'anglais par Alain Bony.

Éditions du Seuil. Paris 1981

Wydana w przekładzie francuskim przez wydawnictwo Seuil w prestiżowej

serii „*Poétique*” praca Dorrit Cohn *La Transparence intérieure* (tytuł angielski: *Transparent Minds*) weszła z biegiem czasu do kanonu lektur narratologicznych, pozostających w kręgu założeń poetyki strukturalnej. Wydaje się, że w Polsce jej przyjęcie nie nastąpiło szybko i że dopiero teraz można zauważyć częstsze do niej nawiązania. Z dalszej perspektywy lepiej dostrzec można ważność i znaczenie książki D. Cohn dla problematyki narratologicznej.

Materiałem, który autorka poddaje wnikliwej analizie, jest korpus tekstów powieściowych z okresu 1850-1950, czyli z epoki – jak ją nazywa – „realizmu psychologicznego”, a w nieco szerszym ujęciu – od Lawrence’a Sterne’a do Nathalie Sarraute. D. Cohn wyznaje swoje upodobanie do powieści psychologicznej, a zarazem wskazuje na inspiracje metodologiczne zaczerpnięte z poetyki strukturalnej. Jednocześnie zachowuje pewien krytycyzm wobec dotychczasowych ustaleń, podkreślając, że temat stanowiący przedmiot jej pracy często znajdował się na peryferiach strukturalistycznie zorientowanej poetyki opowiadania (*récit*).

Wybierając podejście raczej typologiczne niż chronologiczne, Dorrit Cohn nie rezygnuje całkowicie z perspektywy historycznej, starając się uwzględnić ewolucję form narracyjnych «od „głośnej” obecności narratora do jego zamilknięcia, od dysonansu pomiędzy narratorem a bohaterem do „stopnienia” się jednego w drugim, od maksymalnej niezgodności (*disparité*) między dyskursem przekazującym przeżycia wewnętrzne postaci do redukcji tego dystansu do minimum» (s. 9-10). Inaczej mówiąc, jest to proces stopniowej psychologizacji powieści, przy czym trzeba dodać, że autorce obca jest jakaś fascynacja nowoczesnością.

Istnieje pewien paradoks – mówi D. Cohn – który polega na tym, że opowiadanie fikcjonalne osiąga najpełniejszą „złudę rzeczywistości” (*air de réalité*),